

فصلنامه تخصصی علوم سیاسی

سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۳/۰۹

تاریخ تصویب: ۱۳۹۸/۰۴/۲۵

صفحات: ۹۷-۱۱۶

قبیله‌گرایی: تبیینی جامعه‌شناختی از مشارکت سیاسی در استان چهارمحال و بختیاری (با تاکید بر انتخابات مجلس شورای اسلامی)

محمد نوذری

دانشجوی دکتری علوم سیاسی، گرایش جامعه‌شناسی، واحد شهر رضا، دانشگاه آزاد اسلامی، شهر رضا، ایران

بشیر اسماعیلی*

استادیار گروه علوم سیاسی، واحد شهر رضا، دانشگاه آزاد اسلامی، شهر رضا، ایران

مسعود جعفری نژاد

استادیار گروه علوم سیاسی، واحد شهر رضا، دانشگاه آزاد اسلامی، شهر رضا، ایران

چکیده

جوامع انسانی چندین نوع واحد سیاسی را تجربه کرده‌اند که در هر یک از آن‌ها نوع، روش و ابزار مشارکت مردم متفاوت بوده است. امروزه ملت - دولت واحد سیاسی پذیرفته شده‌ای است که همه جوامع کمابیش، حتی به صورت ظاهری، به نحوی موازین و معیارهای آن را برای مشارکت سیاسی قبول دارند. اما در جامعه ایرانی که در طول تاریخ همواره حاکمیت ایلی و قبیله‌ای را تجربه کرده است نوع و شیوه مشارکت سیاسی در مرحله گذار قرار داشته و کنش‌گران آن هنوز نتوانسته‌اند از روحیه ایلیاتی به نظام حزبی گذر نمایند. این روحیه در استان‌های قبیله‌ای، همچون چهارمحال و بختیاری، نمود ویژه‌ای دارد. مسأله این تحقیق تبیین رابطه روحیات قبیله‌ای با مشارکت سیاسی در استان چهارمحال و بختیاری است. روش به کار رفته در این ترکیبی از دو روش کیفی و پیمایشی است. بنابراین، با تکیه بر روش گردآوری اطلاعات به دو صورت کتابخانه‌ای و میدانی بر آن است تا ضمن بررسی مبانی نظری پیرامون انتخابات، نوع مشارکت سیاسی و نقش هویت‌های قومی / طایفه‌ای در این روند، به مطالعه رفتار انتخاباتی مردم حوزه انتخابیه استان چهارمحال و بختیاری در دوره‌های مختلف مجلس شورای اسلامی بپردازد.

واژگان کلیدی: قبیله، انتخابات، مشارکت سیاسی، عصبیت، و چهارمحال و بختیاری.

امروزه یکی از معیارهای توسعه سیاسی نوع و میزان انتخابات و مشارکت سیاسی افراد جوامع است. در جمهوری اسلامی ایران نیز از این معیار برای نشان دادن مشروعیت سیاسی و کیفیت توسعه سیاسی استفاده می‌شود. در واقع، انتخابات مؤثرترین و عملی‌ترین وسیله است تا مردم افکار و عقاید خود را در اداره امور عمومی و اجتماعی اعمال کنند. از آن جایی که در نظام‌های سیاسی مردم‌سالار، مردم بازیگرانی مؤثر در فرآیند سیاسی هستند، بنابراین، انتخابات یکی از شاخص‌های میزان مشروعیت و مقبولیت نظام‌های سیاسی است. اما موضوع انتخابات و تحلیل رفتار انتخاباتی مردم در یک کشور یا منطقه و شهر، به عنوان رفتار سیاسی، یکی از پیچیده‌ترین موضوعاتی است که به عنوان شاخص مهم مشارکت سیاسی، جایگاه ویژه‌ای در مباحث جامعه‌شناسی به طور عام و جامعه‌شناسی سیاسی به طور خاص دارد.

انتخابات مجلس شورای اسلامی در استان‌هایی که دارای ساختار و بافتار قبیله‌ای دارند با شرایط خاصی روبه‌رو بوده و مشارکت سیاسی از عقلانیت ویژه‌ای تبعیت می‌کند. گرچه برخی از محققان، با استناد به آرای صاحب‌نظرانی همچون آلموند و وربا از عقلانیت تبعی در این خصوص بحث می‌کنند (مسعودنیا و مهدی‌پور، ۱۳۹۰: ۶۴)، اما واقعیت این است که مشارکت سیاسی در اینگونه استان‌ها دارای منطقی است که با معیارهای طرح شده توسط اندیشمندان غربی چندان همخوانی ندارد. تحقیقات دیگری نیز از زوایای متفاوت به رفتار انتخاباتی جوامع ایلی پرداخته‌اند؛ از جمله، این که قبیله‌گرایی هر چند در زمان نمایندگان مختلف می‌تواند متفاوت باشد «اما در انتخابات دو دهه اخیر، به دلیل نقش برجسته نمایندگان مجلس در انتصابات دولتی محلی از افراد هم قبیله خود، شاهد تشدید این تمایلات شده است» (گرگی‌زاده و گل‌پرور، ۱۳۹۰: ۱۶۳۲). یا اینکه «کنش عشائری در برخی شهرها به شدت از گرایش‌های فرهنگی گروه قومی است و پیوندهای خویشاوندی دارای هنجارهای نهادینه شده عرفی است که به مرور سست شده‌اند ولی همچنان پایدار مانده‌اند» (قاسمی و دیگران، ۱۳۹۶: ۷). چنین تحقیقاتی به بررسی تبعات و پیامدهای فرهنگ قبیله‌ای در استان‌های ایلام، خوزستان و خراسان توجه دارند. حال آن که تحقیق حاضر به این موضوع در استان چهارمحال و بختیاری می‌پردازد.

مسئله اصلی تحقیق حاضر این است که رفتار انتخاباتی و مشارکت سیاسی شهروندان استان چهارمحال و بختیاری در انتخابات مجلس شورای اسلامی بر چه مبنایی استوار است؟ در پاسخ این فرضیه طرح شده است که مشارکت سیاسی شهروندان این استان در انتخابات مجلس شورا

_____ **قبیله‌گرایی: تبیینی جامعه‌شناختی از مشارکت سیاسی در استان چهارمحال و بختیاری** ◊
اسلامی مبتنی بر روحیه قبیله‌ای است. اما روحیه قبیله‌ای چیست و چگونه بر رفتار انتخاباتی این شهروندان اثر می‌گذارد؟ سئوالات فرعی هستند که این تحقیق در صدد است با ترکیبی از روش‌های کیفی و پیمایشی بدان‌ها پاسخ دهد. برای پاسخ به سئوالات مذکور و تبیین فرضیه اصلی و فرعی ضرورت دارد رهیافت نظری تحقیق مشخص شود.

۱- رهیافت نظری: گونه‌گونی کنش‌های سیاسی در جوامع متفاوت

یکی از نمودهای مشارکت سیاسی در دنیای امروزین انتخابات است. انتخابات در واقع، یک نظرسنجی فراگیر و ملی از کل شهروندان کشور است و کمیت و کیفیت مشارکت انتخاباتی مردم می‌تواند میزان مشروعیت، کارآمدی نظام، سیاست‌ها و کارگزاران حکومتی را نشان دهد (امام‌جمعه‌زاده و دیگران، ۱۳۹۲: ۲۹). بنابراین، مشارکت شهروندان در نهایت تحقق توسعه نواحی گوناگون یک سرزمین را از طریق انتخاب نمایندگان قانونگذار (مجالس) یا نماینده اجرایی (رئیس‌جمهور و ...) به دنبال خواهد داشت (پیشگاهی‌فرد و دیگران، ۱۳۹۴: ۴). اما مسأله‌ای که سمت‌وسوی مشارکت سیاسی را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد نوع مشارکت مردم، ابتدای آن براساس منافع ملی یا منافع حزبی، جناحی و حتی قبیله‌ای است.

قدر مسلم، عمل سیاسی هر فرد متناسب با جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند قابل تعریف است. اما جامعه به عنوان یک واحد سیاسی می‌تواند اشکال کوچک و بزرگ و با ظرفیت‌های گوناگون باشد. معروف است که فارابی واحدهای سیاسی را متناسب با امکان تامین مایحتاج افراد به عظمی، وسطی و صغری تقسیم نموده و جامعه / مدینه وسطی را دارای قابلیت تحقق فضیلت می‌داند (فارابی، ۱۳۶۱: ۱۳۶-۱۴۰). فرایند تاریخی نشان می‌دهد که تا به امروز، در جهان، چهار نوع جامعه قابل تصور بوده است: شهر - دولت^۱، قصبه - دولت^۲، ملت - دولت^۳، و در نهایت دولت جهانی^۴. شهر - دولت در یونان باستان، دولت - قصبه در جوامع قبل از پیدایش دولت - ملت و به‌خصوص در شبه‌جزیره عربستان رواج داشته، دولت - ملت که همچنان معیار اصلی واحدهای سیاسی است و با جهانی‌شدن از طریق دولت جهانی در معرض تهدید است.

-
1. City - state
  2. Tow- state
  3. Nation - state
  4. World - state

◊ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ —
رفتار سیاسی در هر یک از این واحدهای سیاسی دارای شرایط و خصوصیات ویژه‌ای بوده است. در دولت - شهر، آگورا^۱ (میدان مرکزی آتن) محل و معرض عقلانیت، تصمیم‌گیری و مشارکت سیاسی بود. بنابراین، شهر - دولت شخصی و صمیمی یونان باستان، از مفهوم امروزی دولت متفاوت بود. در واقع، روابط شهروندان با یکدیگر و با دولت، به سبب آن که دولت بسیار کوچک بود، شخصی و صمیمانه بود. «روح برابری» و «حس تعلق» در آن حاکم بود، بنابراین، هر حقوقی که شهروند از دولت می‌خواست در واقع حقوقی بود که از خود می‌خواست، زیرا او جزئی از دولت بود (عالم، ۱۳۷۶: ۸). در دولت - قصبه چادر یا مکان استقرار رئیس قبیله محلی برای تصمیم‌گیری‌ها و رأی‌زنی‌های ممکن درباره امور مالی، تعاملی، نظامی و صلح و سازش با دیگر قبایل بوده است. تفاوت عمده این واحد سیاسی با شهر دولت یونان باستان در «نابرابری» سیاسی، اجتماعی و اقتصادی افراد قبایل است و گرنه از لحاظ «حس تعلق» قوی‌تر و از منظر زندگی «صمیمانه‌تر» از مدل شهر - دولتی می‌باشد.

در دولت - ملت نیز نهادهای مدنی مثل پارلمان کارکرد تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌های سیاسی را بر عهده دارند. «روح برابری»، «حس تعلق» و «روح شهروندی» از مجاری قانونی تزییق و تلقین می‌گردد. همان‌گونه که ذکر شد، در واحدهای سیاسی دولت - قصبه ایلات، قبایل و عشایر از جایگاه بالایی برخوردارند و فرهنگ عمومی و سیاسی قبیله‌ای حاکم بوده و منافع ملی در ذیل منافع ایلی - قبیله‌ای تعریف می‌شود. در جامعه ایرانی که دوران گذار خود را از طی می‌کند، و به بیان سریع‌القلم، «اتحاد سرزمین ایران»، «با مبانی فکری و رفتاری ایلی» بنا نهاده شده است (سریع‌القلم، ۱۳۸۹: ۵۵) روحیه قبیله‌ای همچنان در رفتار سیاسی اثرگذار است. در واقع، بنیان جوامع ایلی که بر الف) خویشاوندگرایی، ب) روحیه جنگاوری و ستیزه‌جویی، و ج) تهاجم و غارت (همان: ۵۷) بنیان گذاشته شده است در دوران شکل‌گیری دولت - ملت ایران، از مشروطه به این طرف، با ابزارها و شیوه‌های دیگری در حال بروز و نمود است.

در جوامع مبتنی بر دولت - ملت نهادهای مدنی مثل احزاب، پارلمان و قانون ملاحظه اداره واحد سیاسی است که همگی در لوای انتخابات معنا و مفهوم می‌یابند. اما در بطن انتخابات و مبارزات انتخاباتی همواره دو عنصر "تداوم" و "تغییر" وجود دارد (رجبی، ۱۳۹۲: ۹۹) در مشارکت انتخاباتی، شهروندان یک جامعه آزادانه در انتخابات شرکت کرده و خود رهبران و

---

1. Agora

_____ **قبیله‌گرایی: تبیینی جامعه‌شناختی از مشارکت سیاسی در استان چهارمحال و بختیاری** ۵

سیاستمداران امور کشوری را انتخاب می‌کنند و اراده خود را به آن‌ها تحمیل می‌کنند و از آن‌ها می‌خواهند انتظاراتشان را برآورده سازند (حاج‌یوسفی و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۳۸). این تغییر کنش و عمل سیاسی از شهر - دولت و شهر - قصبه به ملت - دولت وجه تمایز اصلی آن‌ها را برجسته می‌سازد. حال اینکه، جامعه ایرانی که دوران گذار را سپری می‌کند شاهد اعمال، رفتار و کنش‌های سیاسی متفاوتی است. از یک طرف، عقلانیت ایلی حس تعلق قبیله‌ای و خویشاوندی را می‌طلبد و از طرف دیگر نمی‌تواند با جنگ‌جویی و ستیزه‌گری ایلی سنتی ره‌نابرابری را پیموده و با غارت به خواسته‌هایش برسد. بنابراین متناسب با شرایط امروزین کارکردهای خود را عوض کرده است.

طبیعی است این عمل در جوامعی بیشتر روی می‌دهد که در حال گذار به نظام دموکراتیک هستند (Schedler, 2010: 22). جامعه ایرانی در گذار خود از نظام ایلی به مدرن‌چین شرایطی را دارد تجربه می‌کند. به عبارت صریح‌تر، در جوامع ایلی - قبیله‌ای روحیه خویشاوندگرایی از طریق دیگری کارکرد دارد: جلب و جمع‌آوری آرا برای کاندیدای قبیله به طریقی که ظاهر قانونی آن مرعی شود. این جاست که خرید و فروش آراء شکل می‌گیرد. این خرید و فروش می‌تواند به اشکال چهارگانه زیر باشد: ۱) پرداخت وجوه، ۲) هدایا، ۳) قدردانی، و ۴) نشان سود حاصل از برد انتخابات (Schedler, 2002: 4-5). در شرایط گذار و در رقابت برای کسب آرای بیشتر است که روحیه ستیزه‌جویی در پیکارهای تبلیغاتی کاندیدها نمود می‌یابد و همگان می‌دانند که رسیدن به مناصب سیاسی مساوی با تهاجم و دست‌اندازی به انواع رانت‌هایی است که امروزه صرفاً از طریق مجاری قانونی و کسب مناصب سیاسی ممکن است. برای تبیین این روحيات به بررسی انتخابات مجلس شورا اسلامی در استان چهارمحال و بختیاری می‌پردازیم.

۲- سیمای کلی استان: جامعه‌ای در حال گذار با عصبیت سیاسی

استان چهارمحال و بختیاری متشکل از ۴ ایل بزرگ بختیاری، قشقایی، جرقویه و بویراحمد - سفلی است که هر کدام دارای زیرمجموعه‌های خاصی‌اند. بنابراین، در این استان ۱۲ ایل و ۳۲ طایفه (مصاحبه با مدیرکل امور عشایری استان) وجود دارند که بیشتر جمعیت آن‌ها نیز ساکن شهرها و روستاها می‌باشند. انتخابات مجلس شورای اسلامی در ۹ شهرستان، ۲۵ بخش، ۵۰ دهستان، ۴۰ شهر و ۷۵۱ آبادی برگزار می‌شود (قاسمی، ۱۳۹۵: ۲۲) و در مجموع ۴ نماینده

۵ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ —
 به مجلس شورای اسلامی راه پیدا می‌کند. در انتخابات دوره دهم مجلس شورای اسلامی بیش از ۷۶ درصد مردم استان در انتخابات مشارکت داشته‌اند (همان: ۷۱).

گرچه شاخص‌ها و نمادگرهای مثبت اجتماعی، فرهنگی و سیاسی موجود و ثبت‌شده در مرکز آمار کشور و سازمان‌های دولتی استان از قبیل: تعداد ۳۵۲ سازمان مردم‌نهاد فعال در حوزه استانی و شهرستانی، ۴۳ نشریه با گستره فعالیت استانی و منطقه‌ای، ۵۰ حزب صنفی و سیاسی در نه شهرستان استان، نرخ ۸۲٫۳ درصد باسوادی، ۶۴ درصد شهرنشینی، بیش از ۲۱۸ هزار کاربر استفاده‌کننده از اینترنت در این استان که شامل ۱۲۰ هزار و ۹۱۷ مشترک بوده، و نیز تحت پوشش بودن ۹۲ درصد جمعیت استان زیر پوشش شبکه تلفن همراه و... (سایت معاونت سیاسی استانداری چهارمحال و بختیاری ۱۳/۱۱/۱۳۹۷) گویای این مطلب است که استان در حال گذار از یک جامعه سنتی به سوی جامعه‌ای مدرن است اما روحیه قبیله‌ای همچنان نقش تعیین‌کننده‌ای در انتخابات نمایندگان دارد. در یک همچون جامعه‌ای، هنگامی که چهارچوب‌های سنتی حاکم بر جوامع در حال فروپاشی و از دست دادن ارزش خود هستند چنانچه نتواند رویه‌ها و روش‌های نو متناسب با حالت گذار را جایگزین نماید، صورت‌های ناصحیح دیگری اتفاق می‌افتد که مبین ناهماهنگی و ناموزونی ساختی و نشان‌گر وجود بقایا و ته‌نشست‌های سنت‌های گذشته در قالب سازوکارهای نو است. این امر را می‌توان در نوع و میزان مشارکت سیاسی استان چهارمحال و بختیاری مشاهده کرد. به گونه‌ای که مشارکت بالای ۷۵ درصدی مردم این استان در انتخابات مجلس تحت شعاع مؤلفه‌های مختلفی است که مؤلفه‌های احساسی و غیرنهادی در آن برجستگی بیشتری دارد. در این میان مقوله قبیله، وابستگی به قوم و طایفه خاص، عامل مهمی برای پیروزی و موفقیت کاندیداها و آمدن مردم به پای صندوق‌های رأی است. در جدول ذیل میزان مشارکت مردم استان در ده دوره مجلس شورای اسلامی ذکر گردیده است.

جدول شماره ۱: میزان مشارکت مردم استان در انتخابات مجلس شورای اسلامی

دوره انتخابات	مجلس اول	مجلس دوم	مجلس سوم	مجلس چهارم	مجلس پنجم	مجلس ششم	مجلس هفتم	مجلس هشتم	مجلس نهم	مجلس دهم
سال برگزاری	۱۳۵۸	۱۳۶۳	۱۳۶۷	۱۳۷۱	۱۳۷۴	۱۳۷۸	۱۳۸۲	۱۳۸۶	۱۳۹۰	۱۳۹۴
درصد مشارکت	۵۵٫۲	۷۴٫۵	۷۴٫۵۸	۸۲٫۳۱	۷۷٫۶	۸۶٫۴	۷۵٫۳۵	۷۴٫۴۸	۷۸٫۰	۷۶٫۳

منبع: (قاسمی، ۱۳۹۵: ۷۱)

میانگین بیش از ۷۵ درصدی مشارکت در استان چهارمحال و بختیاری بازتاب عقلانیت و فرهنگ سیاسی نهفته در بطن زندگی اجتماعی و سیاسی آن است. نیازی به توضیح نیست که

_____ **قبیله‌گرایی: تبیینی جامعه‌شناختی از مشارکت سیاسی در استان چهارمحال و بختیاری** ◊
 جامعه ایلی و قبیله‌ای دارای عقلانیت و فرهنگ مختص خود است. در چنین جوامعی حدود و ثغور منافع در چارچوب منافع ایلی و عشیره‌ای تعریف می‌گردد. در چارچوب یک ایل آنچه ایجاد تعهد، مسئولیت و حتی وظیفه می‌کند و کنش‌های جمعی را شکل می‌دهد، رابطه خویشاوندی است (سریع‌القلم، ۱۳۸۹: ۵۷). عموماً در قالب همین روابط است که تعصبات قبیله‌ای شکل می‌گیرند.

عصبيت که از لحاظ لغوی ریشه در «عصبه» به معنای رگ، پی، عصب و رشته‌هایی است که مفاصل استخوان‌ها و عضلات را به هم پیوند می‌دهد (الفراهیدی، ۱۴۰۵ق: ۸) بیانگر هر نوع وابستگی و دلبستگی فکری و حمایت‌قولی و فعلی از چیزی یا کسی به کار می‌رود که امروزه غالباً مذموم شمرده می‌شود. در واقع، عصبيت موجب از دست دادن قدرت تشخیص حق و باطل می‌شود. به بیان دیگر، در جوامع سنتی آداب و سنت‌های زشت و زیبا، و به تعبیری دیگر تعصب، پرده‌ای از خودخواهی و جهل که بر روی افکار، درک و عقل انسان قرار می‌گیرد و قضاوت صحیح را از کار می‌اندازد (مصدقیان، ۱۳۸۹: ۱۱). به بیان ابن‌خلدون «غلبه و مدافعه بی‌گمان از راه عصبيت پدید می‌آید چون غرور قومی و حس حمایت و دفاع مشترک و جان‌سپاری هر یک از افراد در راه یاران خویش از نتایج عصبيت است» (ابن‌خلدون، ۱۳۵۲: ۲۹۲). چنین عصبيتی بن‌مایه عمل و نظر فرهنگ قبیله‌ای است.

عصبيت قبیله‌ای، با بروز و نمود زندگی مدرن، شکل اجتماعی و سیاسی جدیدی را به خود می‌گیرد. تغییر شکل صورت گرفته در جامعه قبیله‌ای و مشارکت سیاسی مردم استان چهار محال و بختیاری را می‌توان به صورت جدول ۲ ترسیم نمود.

جدول ۲: جامعه قبیله‌ای و عصبيت سیاسی

ت‌عصبات قومی و قبیله‌ای	استقبال از قبیله‌گرایی
عصبيت قومی و قبیله‌ای در بین ایلات استان	افرادی که در جامعه مبتنی بر ساختار ایلی از جایگاه اجتماعی بالا برخوردار بوده و به انتخابات به چشم وسیله‌ای برای بازتولید مناسبات نظام ایلی می‌نگرند
تقابل‌های سنتی و قبلی ایلات استان بر سر منافع هم‌اند مرتفع و ... و تجلی آن در ایام انتخابات	افراد نوکبسه و تازه به دوران رسیده ایلی که به دنبال یافتن جایگاه اجتماعی و کسب منافع شخصی می‌باشند
ضعف نهادهای مدنی از قبیل احزاب، سازمان‌های مردم‌نهاد و تشکل‌های صنفی در استان	نخبگان و تحصیل‌کردگان ایلی
وجود نگرش‌ها و باورهای قالبی از قبیل «بد ایل خودمان از خوب ایلات دیگر بهتر است»	طیفی از افراد و مدیران ایلی که بر این باورند تنها راه رسیدن به مناصب مدیریتی، داشتن نماینده مجلس است
قدرت نمایی ایلات و برتری‌خواهی آنها نسبت به هم‌دیگر در	پیمان‌کارن و افرادی که به دنبال گرفتن رانت‌هایی از قبیل وام‌های کم

◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ —

انتخابات	بهره‌اند
عملکرد پیشین برخی نمایندگان استان که صرفاً در جهت منافع ایل خودشان تلاش کرده‌اند	بی‌سوادی و ناآگاهی

برای تبیین این تغییر و تحول‌ها، با استفاده از روش پیمایشی، کیفیت مشارکت سیاسی مردم استان چهارمحال و بختیاری را در انتخابات مجلس شورای اسلامی تحلیل می‌کنیم.

۳- روش تحقیق

برای به دست آوردن داده‌های تحقیق به شیوه پیمایشی به اینگونه عمل شده است.

۳-۱ جامعه آماری

جامعه آماری این پژوهش، شهروندان واجد شرایط شرکت در انتخابات دهمین دوره مجلس شورای اسلامی در شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری هستند که بر اساس آمار اخذ شده از پورتال استانداری، ۸۹۵۲۶۳ نفر ساکن استان بوده اند که ۶۶۴۰۲۹ نفر واجد شرایط رأی‌گیری در دهمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی در اسفند ۱۳۹۴ در شهرستان‌های استان بودند.

۳-۲ حجم نمونه

به دلیل درهم‌تنیدگی، تداخل و پراکندگی محل سکونت ایلات ساکن در استان امکان استفاده از نمونه‌گیری طبقه‌ای وجود نداشت تا متناسب با تعداد اعضای هر ایل درصد خاصی از پرسشنامه را در بین آن‌ها توزیع کرد. پس از دریافت اطلاعات جمعیتی استان و شهرستان‌های تابعه، با در دست داشتن اطلاعات یا فهرست کامل کلیه شهروندان، و به دلیل بزرگ بودن جامعه آماری، حجم نمونه براساس جدول مورگان ۳۸۴ نفر محاسبه گردیده است. در نهایت، پس از توزیع پرسشنامه‌ها به تعداد ۳۸۴ در بین شهروندان استان تعداد ۱۰ پرسشنامه به دلیل مخدوش بودن تعداد ۳۷۴ پرسشنامه در تحلیل نهایی انتخاب شده است.

لازم به ذکر است که به دلیل تداخل سکونت و عدم تمایز اعضای قبایل استان، ممکن نبود به صورت طبقه‌ای از میان آن‌ها نمونه‌گیری کنیم. بنابراین، حجم نمونه به صورت تصادفی ساده صورت گرفته است.

۳-۳ روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

_____ قبیله‌گرایی: تبیینی جامعه‌شناختی از مشارکت سیاسی در استان چهارمحال و بختیاری ◊
تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش به فراخور سؤال و فرضیه تحقیق در دو سطح توصیفی و استنباطی انجام شده است. در تحلیل توصیفی از شاخص‌های آمار توصیفی چون فراوانی، میانگین و انحراف استاندارد و در تحلیل‌های استنباطی از آزمون‌های پارامتریک و ناپارامتریک از قبیل آزمون همبستگی پیرسن، رگرسیون، آزمون T گروه‌های مستقل، تحلیل واریانس (ANOVA)، و مدل معادلات ساختاری مورد استفاده قرار گرفته است.

۳-۴ نحوه اعتبارسنجی ابزار

ابزار گردآوری اطلاعات «پرسشنامه» است که از طریق اعتبار صوری محتوا، توسط سه داور و پایایی آن از طریق آزمون آلفای کرونباخ، سوالات پرسشنامه به طور جداگانه محاسبه شد. بدین ترتیب ابزار گردآوری داده‌ها از طریق مطالعه پژوهش‌های مرتبط انجام گرفته تهیه و پس از بررسی مورد ارزیابی و قضاوت قرار گرفت.

۳-۵ روایی (قابلیت اعتبار)

مفهوم روایی (اعتبار) به این سوال پاسخ می‌دهد که ابزار اندازه‌گیری تا چه حد خصیصه مورد نظر را می‌سنجد. بدون آگاهی از اعتبار ابزار اندازه‌گیری نمی‌توان به دقت داده‌های حاصل از آن اطمینان داشت. به عبارتی، پرسشنامه‌ای دارای اعتبار و روایی است که برای اندازه‌گیری یک ویژگی کافی و مناسب باشد. ضریب آلفای کرونباخ، یکی از شیوه‌های بررسی روایی است. آلفای کرونباخ بین ۰ و ۱ نوسان می‌کند، هر چه آلفا بیشتر باشد، روایی بیشتر خواهد بود (قاسمی، ۱۳۸۴: ۱۵۷). در این پژوهش برای بررسی روایی با استفاده از اجرای آزمایش در نمونه کوچک (۲۰ نفر) اقدام به جمع‌آوری اطلاعات نموده، سپس از ضریب آلفای کرونباخ برای بررسی روایی استفاده شده است که نتیجه بدست آمده ۸۷/۶ درصد بدست آمد.

۳-۶ محاسبه نمرات متغیرهای تحقیق: تحلیل عاملی تاییدی

در این بخش به اندازه‌گیری و پایایی متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق براساس اطلاعات جمع‌آوری شده از پرسشنامه‌ها با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ و تحلیل عاملی تاییدی شامل شاخص‌های آماری؛ بار عاملی، ضریب KMO (اعتبار)، درصد واریانس توضیح داده شده، مقدار ویژه، آزمون بارتلت، خطای آزمون تشریح می‌شود. در این پژوهش، قبیله‌گرایی به عنوان متغیر

۵ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ —
 مستقل با ۱۲ گویه در قالب ۲ بعد به صورت تعصبات قومی و قبیله‌ای با ۶ گویه، استقبال از
 قبیله‌گرایی با ۶ گویه در قالب طیف لیکرت (۵ گزینه‌ای) سنجیده و نتایج تحلیل عاملی تاییدی
 آن در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳: نتایج تحلیل عاملی تاییدی قبیله‌گرایی و ابعاد آن

ابعاد	اجزای قبیله‌گرایی	بار عاملی	پایایی	KMO	ولایتی تمثیلی	شماره ووزنه	بارت	آماره آزمون	درجه آزادی	Sig.	نتیجه کلی پایایی	
												پایایی
تعصبات قومی و قبیله‌ای	عصبیت قومی و قبیله‌ای در بین ایلات استان تقابل‌های سنتی و قبیله‌ای ایلات استان بر سر منافع هم‌مانند مراعات و ... و تجلی آن در ایام انتخابات. ضعف نهادهای مدنی از قبیل احزاب-سازمانهای مردم‌نهاد و تشکل‌های صنفی در استان. وجود نگرش‌ها و باورهای قالبی از قبیل «بد ایل خودمان از خوب ایلات دیگر بهتر است». قدرت‌نمایی ایلات ویرتری خواهی آنها نسبت به همدیگر در انتخابات. عملکرد پیشین برخی نمایندگان استان که صرفاً در جهت منافع ایل خودشان تلاش کرده‌اند.	۰/۴۸۶	۰/۷۴۱	۰/۸۰۹	۰/۶۸۳	۳/۳۱۴	۹۸۵/۵۴	۱۵	۰/۰۰۰	۰/۷۵۸		
		۰/۶۲۷	۰/۷۸۵	۰/۸۶۵	۰/۷۸۴	۰/۷۴۶	۰/۶۰۲	۰/۷۱۳	۰/۸۵۶	۰/۰۰۰		
		۰/۵۴۷	۰/۷۴۴	۰/۷۶۶	۰/۷۷۴	۰/۸۵۰	۰/۴۲۱	۰/۴۱۲	۰/۵۴۷	۰/۶۱۴		۰/۷۱۴
		۰/۴۲۸	۰/۳۸۶	۰/۶۸۷	۰/۶۴۵	۰/۷۶۶	۰/۴۲۱	۰/۴۱۲	۰/۵۴۷	۰/۶۱۴		۰/۷۱۴
		۰/۴۷۸	۰/۳۸۶	۰/۶۸۷	۰/۶۴۵	۰/۷۶۶	۰/۴۲۱	۰/۴۱۲	۰/۵۴۷	۰/۶۱۴		۰/۷۱۴
		۰/۴۷۸	۰/۳۸۶	۰/۶۸۷	۰/۶۴۵	۰/۷۶۶	۰/۴۲۱	۰/۴۱۲	۰/۵۴۷	۰/۶۱۴		۰/۷۱۴
استقبال از قبیله‌گرایی	افرادی که در جامعه میثنی بر ساختار ایلی از جایگاه اجتماعی بالا برخوردار بوده و به انتخابات به چشم وسیله‌ای برای بازتولید مناسبات نظام ایلی می‌نگرند. افراد نوکلیسه و تازه به دوران رسیده ایلی که به دنبال یافتن جایگاه اجتماعی و کسب منافع شخصی می‌باشند. نخبگان و تحصیل‌کردگان ایلی طیفی از افراد و مدیران ایلی که بر این باورند تنها راه رسیدن به مناصب مدیریتی، داشتن نماینده مجلس است. پیمان‌کارن و افرادی که به دنبال گرفتن رانت‌هایی از قبیل وام‌های عم‌پهره‌اند افراد عمدتاً بیسواد و نا آگاه.	۰/۶۸۷	۰/۸۷۷	۰/۸۱۳	۰/۵۸۱	۲/۳۱۱	۸۵۲/۹۶	۱۵	۰/۰۰۰	۰/۸۵۶		
		۰/۶۴۵	۰/۷۶۶	۰/۷۶۶	۰/۷۶۶	۰/۷۶۶	۰/۷۶۶	۰/۷۶۶	۰/۷۶۶	۰/۷۶۶		
		۰/۴۲۱	۰/۷۷۴	۰/۷۷۴	۰/۷۷۴	۰/۷۷۴	۰/۷۷۴	۰/۷۷۴	۰/۷۷۴	۰/۷۷۴		
		۰/۴۱۲	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰		
		۰/۴۱۲	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰		
		۰/۴۱۲	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰	۰/۸۵۰		
قبیله‌گرایی												
نتیجه کلی KMO												
۰/۸۱۰												
۸۳۲/۰۶												
۳۰												
۰/۰۰۰												
۰/۸۳۲												

جدول ۳ نشان می‌دهد که پایایی کلیه‌ی اجزای (گویه‌های) قبیله‌گرایی با استفاده از شاخص
 ضریب آلفای کرونباخ بزرگتر از مقدار ۰/۷۰ است که نتیجه می‌شود کلیه‌ی گویه‌های پرسشنامه
 قبیله‌گرایی از اعتبار پایایی و روایی مناسبی برخوردار هستند. به همین ترتیب مقادیر پایایی ابعاد
 قبیله‌گرایی بزرگتر از مقدار ۰/۷۰ است. به طور کلی جدول ۳ نشان می‌دهد میزان آلفای کرونباخ
 (پایایی) پرسشنامه قبیله‌گرایی برابر با ۰/۸۳۲ (معادل ۸۳/۲ درصد) است. بنابراین، پرسشنامه
 قبیله‌گرایی از اعتبار پایایی و روایی برخوردار بوده است.

نتایج تحلیل عاملی تاییدی در جدول ۳ نشان می‌دهد که میزان ضریب KMO کلیه‌ی
 ابعاد قبیله‌گرایی در سطح قابل قبول و بالایی قرار دارد و مقدار خطای آزمون این ضریب برای
 کلیه‌ی ابعاد قبیله‌گرایی با میزان ۰/۰۰۰ طبق آزمون بارتلت کمتر از سطح خطای ۰/۰۵۰ است.

_____ **قبیله‌گرایی: تبیینی جامعه‌شناختی از مشارکت سیاسی در استان چهارمحال و بختیاری** ◊
 به عبارتی، کلیه عناصر (سوالات) به کار گرفته در کلیه‌ی ابعاد قبیله‌گرایی، قدرت تبیین‌کنندگی مورد نظر را برای هر سوال مورد نظر داشته‌اند. به طور کلی نتایج ضریب KMO تحلیل عاملی تاییدی پرسشنامه قبیله‌گرایی برابر با مقدار ۰/۸۱۰ بوده که نشان می‌دهد عوامل (سوالات) قبیله‌گرایی در سطح قابل قبول و بالایی قرار دارد و خطای آن طبق آزمون بارتلت کمتر از سطح خطای ۰/۰۵۰ است. به عبارتی، کلیه عناصر (سوالات) به کار گرفته در پرسشنامه قبیله‌گرایی، قدرت تبیین‌کنندگی مورد نظر را برای هر سوال مورد نظر داشته‌اند.

سهم یا درصد واریانس توضیح داده شده توسط هر یک از ابعاد در بیان و کسب اطلاعات قبیله‌گرایی به ترتیب؛ بعد تعصبات قومی و قبیله‌ای؛ ۶۸،۳ درصد؛ بعد استقبال از قبیله‌گرایی؛ ۵۸/۱ درصد می‌باشد و با توجه به اینکه مقادیر ویژه هر یک از ابعاد قبیله‌گرایی بزرگتر از یک است، بنابراین، واریانس تبیینی هر یک از ابعاد قبیله‌گرایی در سطح مطلوب و مناسبی قرار دارند. بار عاملی کلیه‌ی اجزای قبیله‌گرایی بزرگتر از مقدار ۰/۳ و در مواردی بزرگتر از مقدار ۰/۶ می‌باشد که نشان می‌دهد قدرت رابطه قبیله‌گرایی با سوالات خیلی مطلوب است. زیرا، بار عاملی در مواردی قابل قبول و در مواردی خیلی مطلوب است.

۴- یافته‌های توصیفی

در این بخش از تحقیق به بررسی یافته‌های توصیفی تحقیق می‌پردازیم تا بتوانیم زمینه را برای تبیین یافته‌های تحلیلی فراهم سازیم.

۴-۱ توزیع پاسخگویان بر حسب جنسیت و سن

جدول شماره ۴-۱: توزیع پاسخگویان بر حسب جنسیت

درصد تجمعی	درصد	فراوانی	
۶۲/۳	۶۲/۳	۲۴۴	مرد
۳۷/۷	۳۷/۷	۱۳۰	زن
۱۰۰	۱۰۰	۳۷۴	جمع

در جدول فوق پاسخگویان بر حسب جنسیت توزیع شده‌اند که ۶۲/۳ درصد مرد و ۳۷/۷ درصد زن بودند. جمع‌آوری اطلاعات و تکمیل پرسشنامه‌ها در میان زنان ایل بختیاری دارای

◊ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ —
 سختی‌ها و مشکلات خاص خود است. کار، نظام مردسالار و بی‌فایده بودن این کار برای زنان
 ایل، از جمله این موارد بوده است.

جدول شماره ۴-۲: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب سن

درصد تجمعی	درصد	فراوانی	
۲۳	۲۳	۸۸	زیر ۲۰ سال
۴۳/۵	۴۳/۵	۱۵۲	۲۰ - ۴۹
۳۳/۵	۳۳/۵	۱۳۴	۵۰ به بالا
۱۰۰	۱۰۰	۳۷۴	جمع

براساس جدول فوق ملاحظه می‌شود که ۲۳ درصد پاسخگویان زیر ۲۰ سال سن داشتند،
 ۴۳/۵ درصد بین ۲۰-۴۹ سال و ۳۳/۵ درصد بالای ۵۰ سال سن داشته‌اند.

۴-۲ توزیع فراوانی براساس جنس، سن، تحصیلات و محل سکونت

با مقدمات فوق می‌توان توزیع فراوانی و درصد گروه نمونه پژوهش را در بعد جنسیتی و

سنی ترسیم کرد:

جدول ۴-۲-۱: توزیع فراوانی و درصد گروه نمونه پژوهش بر حسب نوع جنسیت

درصد	فراوانی	جنسیت
۵۷/۲	۲۱۴	مرد
۳/۴۲	۱۵۸	زن
۰/۵	۲	پاسخ نداده
۱۰۰/۰	۳۷۴	جمع

همان‌گونه که در جدول ۴-۲-۱ مشاهده می‌شود، از ۳۷۴ نفر نمونه پژوهش، ۲۱۴
 نفر (معادل ۵۷/۲ درصد) مرد، ۱۵۸ نفر (معادل ۴۲/۳ درصد) زن بوده‌اند. بنابراین، بیشتر جنسیت
 نمونه پژوهش، مرد بوده است.

جدول (۴-۲-۲): توزیع فراوانی و درصد نمونه پژوهش بر حسب وضعیت تأهل

_____ قبیله‌گرایی: تبیینی جامعه‌شناختی از مشارکت سیاسی در استان چهارمحال و بختیاری ۵

تأهل	فراوانی	درصد
مجرد	۱۴۴	۳۸/۵
متأهل	۲۲۴	۵۹/۹
سایر (مطلقه، متارکه،...)	۶	۱/۶
جمع	۳۷۴	۱۰۰/۰

همان‌گونه که در جدول (۴-۲-۲) مشاهده می‌شود، از ۳۷۴ نفر نمونه پژوهش، ۱۴۴ نفر (معادل ۳۸/۵ درصد) مجرد، ۲۲۴ نفر (معادل ۵۹/۹ درصد) متأهل، ۶ نفر (معادل ۱/۶ درصد) دارای سایر وضعیت تاهل بوده‌اند. بنابراین بیشتر نمونه پژوهش، متأهل بوده‌اند.

جدول (۴-۲-۳): توزیع فراوانی و درصد نمونه پژوهش بر حسب میزان تحصیلات

میزان تحصیلات	فراوانی	درصد
ابتدایی	۱۱	۲/۹
دیپلم	۵۱	۱۳/۶
کارشناسی	۲۰۸	۵۵/۶
کارشناسی ارشد	۸۹	۲۳/۸
دکتری	۱۰	۲/۷
پاسخ نداده	۵	۱/۳
جمع	۳۷۴	۱۰۰/۰

همان‌گونه که در جدول (۴-۲-۳) مشاهده می‌شود، از ۳۷۴ نفر نمونه پژوهش، ۱۱ نفر (معادل ۲/۹ درصد) دارای تحصیلات ابتدایی، ۵۱ نفر (معادل ۱۳/۶ درصد) تحصیلات دیپلم، ۲۰۸ نفر (معادل ۵۵/۶ درصد) دارای تحصیلات کارشناسی، ۸۹ نفر (معادل ۲۳/۸ درصد) دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و ۱۰ نفر (معادل ۲/۷ درصد) دارای تحصیلات دکتری بوده‌اند. بنابراین، بیشتر نمونه پژوهش دارای تحصیلات کارشناسی و کمترین دارای تحصیلات دکتری بوده‌اند.

جدول (۴-۲-۴): توزیع فراوانی و درصد نمونه پژوهش بر حسب شغل

شغل	فراوانی	درصد
دولتی	۱۵۷	۴۲/۰
غیردولتی	۱۰۸	۲۸/۹
بیکار	۹۳	۲۴/۹
پاسخ نداده	۱۶	۴/۲

◊ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸

جمع	۳۷۴	۱۰۰/۰
-----	-----	-------

همان گونه که در جدول (۴-۲-۴) مشاهده می‌شود، از ۳۷۴ نفر نمونه پژوهش، ۱۵۷ نفر (معادل ۴۲/۰ درصد) دارای شغل دولتی، ۱۰۸ نفر (معادل ۲۸/۹ درصد) دارای شغل غیردولتی و ۹۳ نفر (معادل ۲۴/۶ درصد) بی‌کار بوده است. بنابراین شغل بیشتر نمونه‌ی پژوهش، دولتی بوده است. جدول (۴-۲-۵): توزیع فراوانی و درصد نمونه پژوهش برحسب محل سکونت

محل سکونت	فراوانی	درصد
شهر	۲۸۸	۷۷/۰
روستا	۸۲	۲۱/۹
پاسخ نداده	۴	۱/۱
جمع	۳۷۴	۱۰۰/۰

همان گونه که در جدول (۴-۲-۵) مشاهده می‌شود، از ۳۱۶ نفر نمونه پژوهش، ۲۸۸ نفر (معادل ۷۷/۰ درصد) ساکن در شهر و ۸۲ نفر (معادل ۲۱/۹ درصد) ساکن در روستا می‌باشند.

۵- یافته‌های تحلیلی

جهت بررسی رابطه قبیله‌گرایی و مشارکت سیاسی در استان چهارمحال و بختیاری، توزیع میانگین قبیله‌گرایی و ابعاد آن در استان و نتایج معناداری آزمون T تک نمونه‌ای آن در مقایسه‌ی با سطح مطلوب ۳ در سطح معناداری ۰/۰۵ در جدول (۵) ارائه شده است. جدول ۵ نشان می‌دهد خطای آزمون T تک نمونه‌ای مقایسه‌ی میانگین کلیه‌ی اجزای (گویه‌های) قبیله‌گرایی با سطح مطلوب ۳، کمتر از سطح معناداری ۰/۰۵ است. بنابراین میانگین کلیه‌ی اجزای (گویه‌های) قبیله‌گرایی از سطح مطلوبی برخوردار هستند. در این تحقیق، استقبال از قبیله‌گرایی با ۶ گویه سنجیده شده است و برای بررسی فرضیه اصلی نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسن و تحلیل مدل رگرسیونی بین استقبال از قبیله‌گرایی و مشارکت سیاسی در استان در جدول (۵) ارائه شده است.

جدول (۵): نتایج تحلیل همبستگی پیرسن و رگرسیونی ساده بین استقبال از قبیله‌گرایی

_____ قبیله‌گرایی: تبیینی جامعه‌شناختی از مشارکت سیاسی در استان چهارمحال و بختیاری

مشارکت سیاسی در استان چهارمحال و بختیاری

نتایج آزمون تحلیل همبستگی پیرسن						
عوامل		مشارکت سیاسی				
استقبال از قبیله‌گرایی		ضریب همبستگی	درجه آزادی	Sig.		
		۰/۶۷۴	۳۷۲	۰/۰۰۰		
نتایج آزمون همزمان ضرایب مدل رگرسیونی						
منبع تغییرات	مجموع مجزورات (SS)	درجه آزادی	میانگین مجموع مجزورات (MS)	آماره آزمون F	Sig.	
رگرسیون	۱۷/۹۱۷	۱	۱۷/۹۱۷	-----	----	
باقیمانده	۲۱/۵۷۹	۳۷۲	۰/۰۵۸	۳۰۸/۸۷	۰/۰۰۰ b.	
کل	۳۹/۴۹۶	۳۷۳	-----	-----	----	
نتایج آزمون تک تک ضرایب مدل رگرسیونی						
متغیر مستقل	برآورد ضرایب	خطای استاندارد برآورد ضرایب	برآورد ضریب استاندارد شده	آماره آزمون T	Sig.	ضریب تعیین
ثابت	۱/۵۰۸	۰/۱۰۰	-----	۱۵/۰۴۴	۰/۰۰۰	۰/۴۵۴
استقبال از قبیله‌گرایی	۰/۴۶۷	۰/۰۲۷	۰/۶۷۴	۱۷/۵۷۵	۰/۰۰۰	

همان‌طوری که جدول (۵) نشان می‌دهد همبستگی بین استقبال از قبیله‌گرایی و مشارکت سیاسی در استان برابر ۰/۶۷۴ با خطای معناداری ۰/۰۰۰ می‌باشد که مقدار خطای آزمون آن کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد. بنابراین این نتیجه گرفته می‌شود که بین استقبال از قبیله‌گرایی و مشارکت سیاسی در استان یک رابطه‌ی معناداری وجود دارد و از آنجایی که علامت همبستگی مثبت است نتیجه می‌شود که بین استقبال از قبیله‌گرایی و مشارکت سیاسی در استان یک رابطه‌ی مستقیم وجود دارد. با توجه به وجود رابطه، با استفاده از تحلیل رگرسیونی ساده، قدم بعدی تعیین نوع رابطه یا نوع تاثیر بین استقبال از قبیله‌گرایی و مشارکت سیاسی در استان می‌باشد که جدول (۵) نشان می‌دهد اولاً: برآورد همزمان ضرایب (پارامترهای) مدل رگرسیونی استقبال از قبیله‌گرایی بر مشارکت سیاسی نمی‌تواند صفر باشد زیرا مقدار خطای معناداری بدست آمده ضرایب هم‌زمان با استفاده از آزمون F برابر با ۰/۰۰۰ می‌باشند که از سطح معناداری ۰/۰۵ کمتر هستند. ثانیاً، برآورد تک تک ضرایب (پارامترهای) رگرسیونی استقبال از قبیله‌گرایی بر مشارکت سیاسی در استان می‌تواند صفر باشد زیرا مقدار خطای معناداری بدست آمده ضرایب هم‌زمان با استفاده از آزمون T برابر با ۰/۰۰۰ می‌باشند که از سطح معناداری ۰/۰۵ کمتر

۵ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ —
 هستند. بنابراین، مدل رگرسیونی استقبال از قبیله‌گرایی (X) بر مشارکت سیاسی (Y) در استان عبارت است از:

$$Y = 1/50.8 + 0/467X \quad (5)$$

با توجه به مثبت بودن برآورد ضریب مولفه‌ی استقبال از قبیله‌گرایی ($+0/467$) در مدل رگرسیونی (۵) نتیجه می‌شود که با بالا بودن (پایین بودن) گرایش به استقبال از قبیله‌گرایی، میزان مشارکت سیاسی در استان افزایش (کاهش) می‌یابد. همچنین در جدول (۵) مشاهده می‌شود میزان ضریب تعیین مدل رگرسیونی استقبال از قبیله‌گرایی بر مشارکت سیاسی در استان برابر با $0/454$ می‌باشد که نتیجه می‌شود که میزان سهم یا واریانس (اطلاعات) کسب شده توسط مولفه‌ی استقبال از قبیله‌گرایی در بیان مشارکت سیاسی در استان $45/41$ درصد می‌باشد. با این توصیف می‌توان رابطه قبیله‌گرایی و مشارکت سیاسی را در استان چهارمحال و بختیاری مورد ارزیابی قرار داد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که پاسخ‌دهندگان به سؤالات پرسشنامه به این رابطه اذعان کرده و در نتیجه نشان داده‌اند که روحیات قبیله‌ای بر نوع مشارکت سیاسی‌شان اثرگذار بوده است. در ادامه جدول مربوط به این رابطه را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

جدول ۶: توزیع میانگین قبیله‌گرایی و ابعاد آن در استان چهارمحال و بختیاری و نتایج آزمون T تک نمونه‌ای

اهداد	اجزای قبیله‌گرایی	تعداد	کمترین	بیشترین	میانگین	انحراف استاندارد	آماره آزمون T	خطای آزمون
تعصب قومی و قبیله‌ای	عمیقت قومی و قبیله‌ای در بین ایلات استان	۳۳۴	۱/۰۰	۵/۰۰	۴/۱۳	۱/۱۲۶	۱۹/۳۰۱	۰/۰۰۰
	تقابل های سنتی و قبلی ایلات استان بر سر منافع هم‌اند مزاج و ...	۳۳۴	۱/۰۰	۵/۰۰	۳/۹۱	۱/۳۲۹	۱۴/۲۵۹	۰/۰۰۰
	تجلی آن در ایام انتخابات	۳۳۴	۲/۰۰	۵/۰۰	۴/۳۳	۰/۹۹۴	۳۳/۱۰۷	۰/۰۰۰
	ضعف نهادهای مدنی از قبیل احزاب، سازمانهای مردم نهاد و تشکل های صنفی در استان	۳۳۴	۱/۰۰	۵/۰۰	۴/۱۱	۱/۱۲۰	۱۹/۰۸۶	۰/۰۰۰
	وجود نگرش ها و باورهای قالبی از قبیل حید ایل خودمان از خوب ایلات دیگر بهتر است»	۳۳۴	۱/۰۰	۵/۰۰	۴/۲۴	۱/۱۷۳	۲۰/۲۶۵	۰/۰۰۰
	قدرت تمامی ایلات و پرتوی خواهی آنها نسبت به هم‌دیگر در انتخابات/ عملکرد پیشین برخی نمایندگان استان که صرفاً در جهت منافع ایل خودشان تلاش کرده اند	۳۳۴	۱/۰۰	۵/۰۰	۴/۰۳	۱/۱۳۴	۱۷/۵۰۹	۰/۰۰۰
	کلی	۳۳۴	۱/۵۰	۵/۰۰	۴/۱۲	۰/۷۶۳	۲۸/۳۴۲	۰/۰۰۰
استقبال از قبیله‌گرایی	افرادی که در جامعه مبتنی بر سساختار ایلی از جایگاه اجتماعی بالا برخوردار بوده و به انتخابات به چشم وسیله ای برای بازتولید مناسبات نظام ایلی می‌نگرند	۳۳۴	۱/۰۰	۵/۰۰	۴/۰۷	۱/۰۰۸	۱۸/۷۶۱	۰/۰۰۰
	افراد نوکسبه و تازه‌به دوران رسیده ایلی که به دنبال یافتن جایگاه اجتماعی و کسب منافع شخصی می‌باشند	۳۳۴	۱/۰۰	۵/۰۰	۴/۰۱	۱/۳۱۶	۱۵/۹۸۲	۰/۰۰۰
	نخبگان و تحصیل کردگان ایلی	۳۳۴	۱/۰۰	۵/۰۰	۴/۱۱	۱/۰۰۸	۱۹/۳۹۶	۰/۰۰۰
	طبقی از افراد و مدیران ایلی که بر این باورند تنها راه رسیدن به مناصب مدیریتی، داشتن نمایندند مجلس است	۳۳۴	۱/۰۰	۵/۰۰	۴/۰۱	۱/۰۰۷	۱۷/۱۶۴	۰/۰۰۰
	بیمان کارن و افرادی که به دنبال گرفتن رتبت هایی از قبیل وام های کم بهره اند	۳۳۴	۱/۰۰	۵/۰۰	۴/۰۳	۱/۰۰۸	۱۸/۳۳۳	۰/۰۰۰
	افراد عمدتاً بیسواد و نا آگاه	۳۳۴	۱/۰۰	۵/۰۰	۳/۹۹	۱/۰۵۷	۱۸/۰۴۷	۰/۰۰۰
	کلی	۱/۰۰	۵/۰۰	۴/۰۳	۰/۲۰۴	۲۴/۱۹۴	۰/۰۰۰	
	قبیله‌گرایی	۱/۵۸	۵/۰۰	۴/۰۸	۴/۰۷	۱/۵۸	۲۸/۲۷۰	۰/۰۰۰

طبق یافته‌های تحقیق، میانگین بعد تعصبات قومی و قبیله‌ای از ابعاد قبیله‌گرایی برابر با

_____ **قبیله‌گرایی: تبیینی جامعه‌شناختی از مشارکت سیاسی در استان چهارمحال و بختیاری** ۵
۴/۱۲ است که نشان می‌دهد میزان تعصبات قومی و قبیله‌ای در استان خیلی بالاتر از سطح متوسط قرار دارد و میانگین کلیه‌ی گویه‌های تعصبات قومی و قبیله‌ای بزرگتر از ۳ می‌باشد که نشان می‌دهد در سطح بالاتر از متوسط قرار دارند. در میان اجزای بعد تعصبات قومی و قبیله‌ای در بررسی ابعاد قبیله‌گرایی، میانگین گویه‌ی ضعف نهادهای مدنی از قبیل احزاب، سازمان‌های مردم‌نهاد و تشکل‌های صنفی در استان با مقدار ۴/۳۲ دارای بزرگترین میزان و میانگین گویه‌ی تقابل‌های سنتی و قبلی ایلات استان بر سر منافع هم‌مانند مراتع و ... و تجلی آن در ایام انتخابات با مقدار ۳/۹۱ دارای کمترین میزان است. در چنین شرایطی هست که منافع قبیله بر منافع استان، حتی شهر یا بخش محل سکونت، اولویت پیدا می‌کند.

همچنین، جدول ۶ نشان می‌دهد میانگین بعد استقبال از قبیله‌گرایی از ابعاد قبیله‌گرایی برابر با ۴/۰۲ است که نشان می‌دهد میزان استقبال از قبیله‌گرایی در استان بالاتر از سطح متوسط قرار دارد و میانگین کلیه‌ی گویه‌های استقبال از قبیله‌گرایی بزرگتر از ۳ می‌باشد که نشان می‌دهد در سطح خیلی بالاتر از متوسط قرار دارند. در میان اجزای بعد استقبال از قبیله‌گرایی در بررسی ابعاد قبیله‌گرایی، میانگین گویه‌ی نخبگان و تحصیل‌کردگان ایلی با مقدار ۴/۱۱ دارای بزرگترین میزان و میانگین گویه‌ی افراد عمدتاً بی‌سواد و ناآگاه با مقدار ۳/۹۹ دارای کمترین میزان است. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که جامعه قبیله‌ای استان چهارمحال و بختیاری که در حال گذار به جامعه دموکراتیک قرار دارد همچنان بر اساس جامعه قصبه‌ای عمل کرده و تحصیل‌کردگان دانشگاهی نتوانسته‌اند این روحیه را عوض کنند. به طور کلی جدول ۵ نشان می‌دهد که میانگین قبیله‌گرایی استان چهارمحال و بختیاری برابر با ۴/۰۷ است که نشان می‌دهد میزان قبیله‌گرایی استان خیلی بالاتر از سطح متوسط قرار دارد.

در مجموع، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهند که جامعه ایلی - قبیله‌ای چهارمحال و بختیاری در مراحل نخستین گذار داشته و هنوز نتوانسته است روحیات قبیله‌ای را کنار بگذارد. در نتیجه، شهروندان رفتار سیاسی را بر اساس منافع ایلی - قبیله‌ای تعریف می‌کنند. خویشاوندگرایی، روحیه ستیزه‌گری و تهاجمی قبایل استان، در چنین شرایطی امکان، به سمت رأی‌آوری نامزدهای هم‌قبیله تغییر شکل داده و استقبال از قبیله‌گرایی همچنان پایدار می‌ماند. به همین دلیل است که طبق یافته‌های تحقیق بین عصبیت قبیله‌ای و چشم‌دوزی به انتخابات به عنوان عامل بازتولید مناسبات قبیله‌ای، تقابل‌های سنتی سابق و ظهور افراد نوکیسه و تازه به دوران رسیده، ضعف نهادهای مدنی و میدان‌داری نخبگان و تحصیل‌کردگان قومی، تعصب

◊ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ —
نسبت به افراد قبیله و رسیدن به پست و مقام دولتی، قدرت‌نمایی ایلی و پیمان‌کاری و رانت‌جویی، و در نهایت بین عملکرد پیشین برخی نمایندگان و بی‌سوادی و ناآگاهی رابطه وجود دارد.

نتیجه‌گیری

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که روحیه قبیله‌گرایی در بین قبایل استان چهارمحال و بختیاری، به عنوان یک واحد سیاسی همچنان پا برجا مانده و متناسب با تغییر شرایط اجتماعی سیاسی کارکرد خود را عوض کرده است. قبیله‌گرایی و استقبال از این روحیه باعث شده است که افراد بیشتری در ادوار مختلف انتخابات مجلس شورای اسلامی استان مشارکت نموده و رونق بخش شعبه‌های اخذ رای بوده باشند. اما روحیه جمعی و اجتماعی واحد سیاسی قبیله‌ای (قبیله - دولت) کارکرد حس تعلق، عصبیت، رقابت و بقای قبیله در یک واحد سیاسی جدید (ملت - دولت) تغییر ماهیت داده و متناسب با شرایط امروزی عمل می‌کند. در چنین شرایطی است که نامزدهای انتخاباتی از فرصت استفاده کرده و کارکرد قدیمی قبایل را بازتولید می‌کند؛ انتظار حمایت همه اعضای قبیله، تعریف منافع ایل در تصدی مناصب سیاسی توسط عضو قبیله، تصور نخبگان قبایل به‌سان و به جای روسای قبایل، و برقراری پیوند بین شأن و منزلت ایلات و قبایل با رسیدن یا نرسیدن به مناصب سیاسی از آن جمله‌اند.

تغییر چنین کارکردی در عقلانیت قبیله‌ای دارای پیامدهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی متعددی است. در حوزه اقتصادی منجر به صرف هزینه‌های کلان مالی می‌شود؛ در حوزه سیاسی بر رقابت‌ها و تشدید تنش‌های قبیله‌ای منجر می‌گردد؛ در حوزه اجتماعی باعث می‌شود همچنان ساختار قبیله‌ای بر روابط اجتماعی افراد سایه انداخته و روح نابرابری پا برجا بماند و در عمل می‌تواند اعضای قبیله را برای رسیدن به منافع قبیله‌ای، در قالب رانت، به هر ترفند غیر قانونی و اخلاقی متوسل باشند. نتیجه نهایی حاکمیت عقلانیت ایلی و مشارکت سیاسی بر مبنای روحیه قبیله‌گرایی توسعه نیافتگی سیاسی در استان است.

منابع

_____ **قبیله‌گرایی: تبیینی جامعه‌شناختی از مشارکت سیاسی در استان چهارمحال و بختیاری** ◊
الف: منابع فارسی

- ابن‌خلدون، عبدالرحمن (۱۳۵۲)، **مقدمه**، ترجمه محمد پروین گنابادی، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.

- الفراهیدی، الخلیل بن احمد (۱۴۰۵ق)، **العین**، جلد ۱، قم، الهجره.

- امام‌جمعه‌زاده، سیدجواد، محمودرضا رهبرقاضی، کمال‌برزگرقاضی و زهرا صادقی‌نقدعلی (۱۳۹۲)، «رابطه میان دینداری و رفتار انتخاباتی»، **دو فصلنامه مطالعات قدرت نرم**، سال سوم، شماره هشتم، بهار و تابستان.

- پیشگاهی‌فرد، زهرا، سیدمحمد حسینی و سیدعلی حسینی (۱۳۹۴)، «تحلیلی بر چگونگی پراکندگی کرسی‌های مجلس شورای اسلامی در ایران»، **پژوهش‌های جغرافیای انسانی**، دوره ۴۷، شماره ۱، بهار.

- تایلور، پی. جی. و آر. جی. جانستون (۱۳۸۴)، **جغرافیای انتخابات**، ترجمه زهرا پیشگاهی‌فرد و رسول اکبری، تهران: قومس.

- حاج یوسفی، امیر محمد، فرزازی، مهدی و کیوان‌آرا، راضیه، (۱۳۹۱)، «انتخابات نهم ریاست جمهوری و پایگاه اجتماعی در ایران»، **پژوهشنامه علوم سیاسی**، سال ۷، شماره ۲، تابستان.

- رجیبی، هادی (۱۳۸۶)، «تاثیر شورای اسلامی شهر بر شهروندان تهرانی نسبت به مشارکت سیاسی»، **مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری**، سال ۴، شماره ۱۳.

- سریع‌القلم، محمود (۱۳۸۹)، **فرهنگ سیاسی ایران**، تهران: فرزانه روز.

- عالم، عبدالرحمن (۱۳۷۶)، **تاریخ فلسفه سیاسی غرب (از آغاز تا پایان سده‌های میانه)**، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌الملل، وزارت خارجه.

- فارابی، ابونصر محمد (۱۳۶۱)، **اندیشه‌های اهل مدینه فاضله**، ترجمه سیدجعفر سجادی، چاپ دوم، تهران: کتابخانه طهوری.

- قاسمی، داریوش (۱۳۹۵)، **گذری بر تقسیمات و انتخابات مجلس شورای اسلامی استان چهارمحال و بختیاری**، شهرکرد: معاون دفتر سیاسی انتخابات و تقسیمات کشوری استانداری چهارمحال و بختیاری.

- قاسمی، وحید (۱۳۸۴)، «ضرب آلفای کرنیخ و ویژگی‌های آن با تاکید بر کاربرد در پژوهش‌های اجتماعی»، **مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان**، جلد نوزدهم، شماره ۲.

- قاسمی، وحید، سجاد بهمنی و معصومه باقری (۱۳۹۶)، «بررسی ساختار اجتماعی، نظام قشربندی و اسکان عشایر بهمئی و بختیاری (مورد مطالعه: رامهرمز و ایذه)»، **فصلنامه توسعه اجتماعی**، دور

- ◊ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ —
 ۱۱، شماره ۳، بهار.
- گرجی‌زاده، محسن و مجید گل‌پرور (۱۳۹۰)، «تاثیر ویژگی‌های محلی فرهنگ سیاسی بر رقابت‌های انتخاباتی در ایران (مطالعه موردی: شهرستان ممسنی)»، **فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی**، شماره ۹، زمستان.
- مسعودنیا، حسین و مهدی‌پور، آسیه (۱۳۹۰)، «فرنگ سیاسی قبیله‌ای و مشارکت سیاسی در استان ایلام»، **رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی**، شماره ۴۶، تابستان.
- مصدقیان، حسین‌علی (۱۳۸۹)، «عصبیت‌گرایی»، **اخلاق**، شماره ۲۲، زمستان.
- ب: منابع لاتین**

-Schedler, Andreas (2010), “Transitions from Electoral Authoritarianism”, www.cide.edu.

-Schedler, Andreas (2002), “What is Vote Buying?”, Conference of “The Comparative Politics of Vote Buying”, Massachusetts, 26-27 September.